

Transformace životní reality Alfonse Clary-Aldringena v postimperiálním světě: postoje, strategie, konsekvence¹

Rodina Clary-Aldringen, usazená od druhé poloviny 17. století v oblasti severních Čech,² se v průběhu své „existence“ přirozeně přizpůsobila rakouské ideji a spojila ji se službou habsburskému domu. Čechy se staly jejich domovem, poté co se usadili v Teplicích, ale vlastí („Vaterland“) byla pro Clary-Aldringeny vždy rakouská monarchie. Clary-Aldringenové byli minimálně od 18. století vetkáni v aristokratické síti, která držela pohromadě výsledky habsburské státotvorné iniciativy.³ V roce 1918 byl

▶ ▶ ▶

- 1 Tato studie se opírá o prameny úřední i soukromé povahy, které se nacházejí v rodinném archivu Clary-Aldringenů, uloženém v SOA Litoměřice, pobočka Děčín. Další materiály, reflektující pozemkovou reformu, jsem čerpala z fondu Velkostatek Teplice a Ústřední správa Clary-Aldringenů, uložených rovněž v SOA Litoměřice, pob. Děčín. Další archiválie úřední povahy pro období po roce 1945 (včetně) je možné najít ve fondech ONV Teplice a Okresní soud v Teplicích-Šanově, uložených v SOKA Teplice. Ve fondu NSDAP – místní vedení Teplice, který je uložen tamtéž – se nicméně žádné informace o Alfonsi Clary-Aldringenovi nevyskytují. Okolnosti vstupu manželů Clary-Aldringenových do NSDAP osvětluje fond NSDAP uložený v Národním archivu v Praze. Ve fondech Archivu kanceláře prezidenta republiky (AKPR) se objevují kusé informace o průběhu lesní reformy a odporu Clary-Aldringena ve fondu T-tajné, Pozemkový úřad, zmínka o Alfonsovi se objevuje též v AKPR, fond T-tajné, Konrád Henlein. Rod Clary-Aldringen v období mezi dvěma válkami zůstal i přes svůj význam, který v tomto období sehrál, českou historiografií opomenut. Jako jedním z řady šlechticů se Alfonsem Clary-Aldringenem zabýval pouze Eagle Glassheim ve svých pracích o šlechtě žijící v Československu po roce 1918. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists. The Transformation of the Bohemian Aristocracy*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – Londýn 2005. TÝŽ: *Ambivalent Capitalists: The Roots of Fascist Ideology among Bohemian Nobles, 1880–1938*. In: CORNWALL, Mark – EVANS, Robert J. W. (eds.): *Czechoslovakia in a Nationalist and Fascist Europe 1918–1948*. Oxford University Press pro British Academy (Proceedings sv. 140), Oxford 2007, s. 27–43, TÝŽ: *Genteel Nationalists: Nobles and Fascism in interwar Czechoslovakia*. In: URBACH, Karina (ed.): *Noble Fascists? European Aristocracies and the Radical Right 1918–1939*. Oxford University Press, Oxford 2007. TÝŽ: *Crafting of Post-Imperial Identity: Nobel and nationality Politics in Czechoslovakia, 1918–1948* (Ph.D. Dissertation). Columbia University, New York 2000. Bohužel jsou však v mnohých případech archivní prameny vztahující se k činnosti Alfonse Clary-Aldringena citovány chybně.
- 2 Během třicetileté války se do Čech dostal císařský důstojník Franz Clary de Riva a v roce 1623 koupil řadu konfiskovaných statků na Žatecku. V roce 1627 získal český inkolát a v roce 1641 český status svobodných pánů. Rod užíval jména „Clary zum Sparbenbach“. Jeho synovi Hieronymovi byl v roce 1664 potvrzen český panský stav. Sňatkem s hraběnkou Annou z Aldringenu získal panství Teplice a v roce 1666 byl povýšen do českého hraběcího stavu se jménem Clary-Aldringen. MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Od Bílé Hory do současnosti, díl I. (A–M)*. Argo, Praha 2008, s. 142. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, 5. díl*. J. Otto, Praha 1892, heslo Clary-Aldringen, s. 436–437. MAŠEK, Petr: *Modrá krev. Minulost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Mladá fronta, Praha 2003, s. 42. WURZBACH, Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreichs*, Band II., heslo Clary-Aldringen. Verlag der Universitäts- und Buchdruckerei von L. C. Zamarski, Vídeň 1857, s. 381–383.
- 3 STRONG, George V.: *Seedtime for fascism. The Disintegration of Austrian Political Culture, 1867–1918*. M. E. Sharpe, Armonk, New York – Londýn 1998, s. 81; CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*. Brána, Praha 2002, s. 142.

Alfons Clary-Aldringen⁴ na vrcholu svých sil, jedenatřicetiletý právník, komoří, příslušník císaři loajálního rodu a především on sám věrný císaři, měl tedy značné vyhlídky na dvorskou či diplomatickou kariéru a také rozsáhlé dědictví. Namísto toho byl zbaven tradičních výsad svého stavu a měl bez zkušeností spravovat rodinný majetek právě v době, kdy došlo k narušení jeho nedělitelnosti zrušením fideikomisu a kdy ho zabíral stát.

Po roce 1918 náhle zmizela či se podstatně proměnila značná část vnějších struktur, které dosud vytvářely životní prostor šlechty a držely tuto elitní vrstvu jako sociální skupinu pohromadě. V „odšlechtěné“⁵ společnosti se její někdejší příslušníci snažili uchovat své tradiční hodnoty a způsoby života a ubránit alespoň částečně svůj dosavadní společenský status v novém státě, namířeném proti stavovskému uspořádání i proti katolicismu. Ztráta dosavadních struktur, reprezentovaných na prvním místě císařem, důstojnickým sborem staré armády a šlechtickými tituly, stejně jako tradiční koncentrace na určité profese a fideikomisem chráněné majetkové vlastnictví, způsobila oslabení dosud silných a neměnných pozic šlechty, která hledala nové ukotvení v postimperiálním světě. Dosud ctěná idea monarchie se s jejím pádem obrátila v prach a mnohé z někdejších rakousko-uherských aristokratů, pokud se rozhodli žít v Československu, čekaly velké změny připravené „novými mocipány“, podřízené ideji nové, ideji národního občanského státu. Alfons Clary-Aldringen se zmínil mezi loajalitou k československému národnímu státu a svému národu, za nějž pokládal „širší národ německý“. Do roku 1918 se považoval za přirozenou součást habsburské monarchie a zároveň německví rakouského, prioritou však u něj stále zůstávala příslušnost rakouská, která pro něj měla větší vnitřní význam než „užší vlast“, tedy české země, v nichž měl ovšem jazykově prominentní postavení.⁶ Clary-Aldringenova perspektiva loajality k habsburskému „domu“ a tradiční regionalismus s důrazem na „německý způsob života“ se staly zastaralé a irelevantní, stejně jako se střetlo moderní pojetí státu s tradicí. Alfons Clary-Aldringen se snažil bránit sociálnímu úpadku a hájit své postavení příslušníka aristokracie i v nových kulisách občanského státu. Usiloval po boku dalších německy smýšlejících příslušníků někdejší habsburské monarchie o oživení ducha německví, v čemž se odrážela jejich dezorientace a zároveň i zápas o definování jejich místa v postimperiální Evropě.⁷ Jejich marnou snahou v rámci skupiny Grusbacher Herren

► ► ►

4 Alfons Clary-Aldringen, nar. 12. 3. 1887 v Drážďanech, zemřel 6. 10. 1978 v Benátkách.

5 Pojem Heinze Gerharda Haupta: Der Adel in einer entadelten Gesellschaft: Frankreich seit 1830. In: WEHLER, Hans-Ulrich (ed.): Europäischer Adel 1750–1950. In: *Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für Historische Sozialwissenschaft*, Sonderheft 13. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1990, s. 286–305.

6 Více k této otázce viz KRĚN, Jan: *Dvě století střední Evropy*. Argo, Praha 2005, s. 113.

7 Spolu s Karlem Buquoyem, Ulrichem a Ferdinandem Kinským a Adolfem Dubským, Alainem a Karlem Antonem Rohanem, Thienem-Adlerflycht a také Maxem Egonem Hohenlohe a Karlem Fridrichem Khuenem-Lützov, jehož velkostatek Hrušovany nad Jevišovkou dal jméno celé organizaci.

byla jakási reinkarnace šlechty. Program, který stvořil Karl Rohan, vyzdvihoval staré hodnoty, jež měly být inkorporovány do nových forem a zajistit šlechtě místo na slunci i v novém dobovém kontextu.⁸ Dekonstrukce dosavadních sociálně politických perspektiv uvrhly po rozpadu habsburské monarchie své někdejší věrné poddané z řad šlechty včetně Alfonse Clary-Aldringena do situace, v níž se vytrácel základ dosavadní existence a nezbylo než hledat a vytvářet novou identitu.⁹

Rozbití Rakouska-Uherska se pro Alfonse stalo počátkem nové etapy jeho života, etapy vyplněné odporem vůči stavu, do něžž byl uvrhnut, a bojem za navrácení starých sociálních a ekonomických pořádků. „*Smutné dojmy z rozkladu*“ vystřídal v roce 1920 „*naštěstí nový úkol*“ a Alfons se stal správcem rodového majetku.¹⁰ Nové uplatnění našel v dezorientované době následující po změně režimu právě ve snaze ochránit rodové statky, které byly zákonem o pozemkové reformě značně ohroženy, a přestože jeho úsilí neslo své plody, s novými poměry se nikdy nesmířil. Ačkoliv zákon o zrušení šlechtictví¹¹ připravil příslušníky šlechty o veškerá privilegia a výsady rodu a zrušením fideikomisů¹² bylo do budoucna zamezeno ochraně jejich majetku díky jeho nedělitelnosti, soubor zákonů spojených s prováděním pozemkové reformy se jich dotkl ze všech zmíněných legislativních zásahů nejvíce. Šlechtici používali strategie boje na domácí i zahraniční půdě a disponovali několika nástroji, kterými se snažili korigovat průběh agrární reformy. Ve všech těchto strategiích hrál Alfons Clary-Aldringen neopomenutelnou roli. Ačkoliv Alfonsův společenský status jakožto příslušníka elitní skupiny, spojené se starým režimem, po roce 1918 zásahem nového státu a nástupem nových elit utrpěl, neznamenal ústup do pasivity a trpké přihlížení nově nastoleným poměrům. Jaké strategie používal Alfons Clary-Aldringen, aby dosáhl svých cílů, a jakými prostředky se bránil proti sociálnímu úpadku? Jaké důsledky vyplynuly z Alfonsovy ztráty identity?

Alfons Clary-Aldringen se stal roku 1920 členem Svazu německých velkostatkářů v Československu (Verband der deutschen Grossgrundbesitzer in der Tschecho-

» » »

8 GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 168.

9 STRONG, George V.: *Seedtime for fascism*, s. 76.

10 CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek*, s. 165.

11 Zákon č. 61/1918 Sb. ze dne 10. prosince 1918, „*jímž se zrušují šlechtictví řády a tituly*“ (novelizace z 10. dubna 1920 a Zákon č. 268 ze dne 21. října 1936 o řádech a titulech).

12 Jeho hlavním účelem bylo neztenčené zachování statků jím chráněných určité rodině nebo určitému okruhu osob, a to jak rozsahem, tak i výnosem. Svěřenectví statků způsobovalo, že se více než třetina půdy latifundistů stala nedotknutelnou. Fideikomisy ztratily svůj dosavadní význam již zákonem z 22. května 1919, který se týkal zajištění půdy pro malé nájemce, potažmo konfiskačním zákonem ze 16. dubna 1919. Právě po této novele byly fideikomisy úplně zrušeny. Elaborát návrhů k vládou připravené osnově zákona o zrušení svěřenectví byl přijat 1. prosince 1920 a obsahoval patnáct paragrafů. Podle prvního paragrafu zákon zrušil veškeré rodinné fideikomisy a zakázal zřizování fideikomisů nových. Podle paragrafu 2 se majitel fideikomisu se vstupem tohoto zákona v platnost stal neomezeným vlastníkem celého svěřeneckého majetku.

slowakei),¹³ u jehož zrodu stály významné osobnosti tehdejší sudetoněmecké politiky Eugen Ledebur, Adolf Waldstein a Wilhelm von Medinger, kteří založením vlastní organizace reagovali na podmínky vstupu do Svazu československých velkostatkářů, založeného již v květnu 1919 osobnostmi z česky cítící šlechty ve snaze zabránit ostrému provádění pozemkové reformy.¹⁴ Vzhledem k tomu, že do československé velkostatkářské platformy směl vstoupit ten, kdo disponoval minimálně sto hektary zemědělské či lesní půdy a byl „*zcela loajální republice*“, což se stalo nepříjemné pro mnohé německé šlechtice, rozhodli se pro vytvoření vlastní platformy boje za zachování pozemkového majetku a lesů. „Verband“ tedy vznikl ze stejných podnětů jako Svaz československých velkostatkářů, přesto se nikdy s československým svazem nespojil, ač s ním představitelé německého svazu ve snaze o vyšší nátlak na pozemkový úřad spolupracovali. Němečtí šlechtici usilovali o prosazení svých zájmů všemi způsoby a ve víře, že členství v pročeské a vládě loajální organizaci zvýší jejich manévrovací prostor, stala se záhy řada z nich členy i československého Svazu velkostatkářů při paralelní vrcholné účasti na činnosti německého svazu.¹⁵ To ovšem nebyl případ Alfonse Clary-Aldringena, přesto i on s představiteli československého svazu spolupracoval.

Svaz československých a německých velkostatkářů spojovalo kromě části členstva především společné úsilí „*zachránit, co může být zachráněno*“. Tajný politický korupční fond, podporovaný československým svazem, jenž byl využíván k ovlivňování českých politiků, kteří hlasovali v zájmu majitelů velkostatků, totiž finančně dotovali především němečtí šlechtici. Tato strategie spojující Svaz československých velkostatkářů s německým zajišťovala dostatečnou finanční podporu pro členy českých politických stran, nicméně sympatie politiků se často zastavily na hranici německého velkostatku. Vzhledem k této skutečnosti udržoval německý svaz kromě toho vlastní tajný fond pro „různé účely“, které pravděpodobně zahrnovaly úplatky pro úředníky pozemkového

▶▶▶

- 13 SOA Litoměřice, pob. Děčín, fond (dále jen f.) Rodinný archiv (dále jen RA) Clary-Aldringen, karton (dále jen k.) 652, inventární číslo (dále jen inv. č.) 974, Činnost Alfonse Clary-Aldringena v německém svazu velkostatkářů.
- 14 Jeho předsedou se stal Bedřich kníže Schwarzenberg z orlické větve rodu, místopředsedou Ervín baron Nádherný a Otto von Mettal. GLASSHEIM, Eagle: *Ambivalent Capitalists: The Roots of Fascist Ideology among Bohemian Nobles, 1880–1938*, s. 32. OTÁHAL, Milan: *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. ČSAV, Praha 1963, s. 134, 139. VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (eds.): *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě. Sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.–8. října 1998*, sv. 2. Historický ústav AV ČR, Praha 1999, s. 403.
- 15 Vedle E. Ledebura, A. Waldsteina a W. Medingera byli zároveň členy Československého svazu velkostatkářů také Alain Rohan a Franz Wien-Claudi, tedy advokát, který řešil řadu sporů německých velkostatkářů v otázkách pozemkové reformy a připravoval materiály pro podávání stížnosti proti Československu u mezinárodního smírčího soudu. NA, f. Svaz československých velkostatkářů 1919–1943 (dále jen SČV), k. 390, signatura (dále jen sign.) III–A–2, Korespondence se Svazem německých velkostatkářů. Dopis od advokáta Fr. Wien-Claudiho z 19. srpna 1919. Tamtéž, Korespondence se Svazem německých velkostatkářů. Průklep dopisu z 20. srpna 1919 a odpověď SČV Wien-Claudimu z 26. srpna 1919. Šrv. Tamtéž, Dopis od Otto Mettala z Tatowitz z 10. 9. 1919.

úřadu a vlivné politiky.¹⁶ Spolupráce české a německé šlechty vyjadřovala skutečnost, že společné zájmy šlechty v Československu mohly v polovině dvacátých let ještě potlačit a překonávat rozdílné nacionální strategie Svazu a Verbandu.

Představitelé velkostatkářských svazů české i německé sekce se pokusili korigovat průběh agrární reformy také v oficiální politické rovině. Měli svého spojence na pravém křídle agrární strany, Karla Práška, který se po nucené rezignaci na post předsedy Senátu roku 1924 vzhledem ke své roli v lihové aféře „vyslovil, že jest jeho snahou raziti nové dráhy české politice, že náprava tehdejších poměrů jest nutná a musí přijíti“¹⁷ a rozhodl se zformovat Československou stranu agrární a konzervativní,¹⁸ která měla reprezentovat zájmy velkého a středního velkostatku a již ze zákulisí podporovali čeští i němečtí šlechtičtí velkostatkáři svými finančními dotacemi.¹⁹ Alfons Clary-Aldringen patřil mezi přední podporovatele Práškovy strany. Spolu s Jaroslavem Thun-Hohensteinem, Fridrichem Westphalenem a Zdenkem Kolowratem, čelným představitelem československého svazu, se účastnil schůzky ve Schwarzenberském paláci v Praze, kterou za účelem založení tajného fondu pro podporu této politické strany sjednal roku 1924 Adolf Schwarzenberg, jenž byl jako první informován o Práškově záměru založit novou stranu.²⁰ Jaroslav Thun-Hohenstein si o této akci zapsal do deníku následující: „*Ráno dne 24. VII. byli jsme u Adolfa Schwarzenberga na Hradčanech. /Mimo nás Alfons Clary,²¹ Bedřich Westphalen a Zdenko Kolowrat./ Adolf nám oznámil, že mluvil s Práškem, který právě zakládá novou velkou konzervativní stranu a do ní chce velkostatek pojmout za určitých finančních podmínek. Byl jsem delegován, abych s ním dále jednal a pak svolal řadu pánů našeho stavu a jim referoval.*“²² Počátkem srpna se sešla řada šlechtických velkostatkářů

► ► ►

16 Verband žádal své členy, aby dotovali jeho činnost fixními ročními příspěvky v závislosti na výši jejich majetku, podobně jako československý svaz, který odvozoval příspěvky svých členů od rozlohy jejich půdního majetku v hektarech. Viz GLASSHEIM, Eagle: *Crafting of Post-Imperial Identity*, s. 190.

17 NA, f. SČV, k. 190, inv. č. 1598, Zpráva o Karlu Práškově, bez data (dále jen b. d.).

18 Založení této strany bylo oznámeno Svazu československých velkostatkářů dopisem ze dne 17. prosince 1924. Tamtéž. Spojila se se stranou domkářů a maloročníků za účelem společného postupu ve volbách.

19 Tamtéž, Průklep zprávy o Karlu Práškově a jeho abdikaci, b. d.

20 Schůzka, na níž zpravil Adolf Schwarzenberg další velkostatkáře o zakládání Práškovy strany a nutnosti sběrné akce na její podporu, se uskutečnila 20. července 1924 v paláci na Hradčanech. Tamtéž. Skutkové okolnosti pro výslech svědecký ve sporu Lidové záložny v Praze proti pozůstalosti J. J. dra. Thun-Hohensteina, průklep, b. d.

21 Tím je míněn Alfons Clary-Aldringen, který se běžně v korespondenci či denících dalších šlechticů a šlechticů objevoval pod jménem Alphons/Alfons či Alphy Clary.

22 Citováno ze svědeckého zápisu ve sporu Jaroslava Thun-Hohensteina s Karlem Práškem, uloženo v NA, f. SČV, k. 190, inv. č. 1598, Skutkové okolnosti pro výslech svědecký ve sporu Lidové záložny v Praze proti pozůstalosti J. J. dra. Thun-Hohensteina, průklep, b. d. Dané informace pocházejí z deníku Jaroslava Thun-Hohensteina, přičemž J. Thun-Hohenstein pro účely svědeckví ve zmíněném sporu patrně použil svých deníkových zápisků, které přeložil z němčiny do češtiny, případně dal k dispozici záznamy ze svého deníku pro osvětlení čtyř let starých okolností, které byly pro účely řízení přeloženy úředníky. Srov. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Thun-Hohenstein, Dodatky k sign. A 3 XXVII. Deníky Jaroslava Thun-Hohensteina, část XXXXXVII, s. 8873, zápis ze dne 26. července 1924.

u Jaroslava Thun-Hohensteina, „*podal jsem jim referát a souhlasili zúčastniti se akce!*“²³ Po provedení tzv. sběrné akce se konala 10. září 1924 schůzka v bytě Eugena Czernina v Praze, kde bylo Práškově předáno půl milionu korun.²⁴ Mezi ty, kteří finančně podporovali Práškovu stranu, patřilo kromě výše zmíněných dalších patnáct movitých šlechtických velkostatkářů.²⁵ Byla to poměrně nesourodá skupina, z níž se jedna třetina hlásila výhradně ke Svazu československých velkostatkářů, druhá třetina výhradně k německému Verband der deutschen Grossgrundbesitzers a zbývající část náležela k oběma spolkům. To, co je spojovalo, bylo především obrovské bohatství a odhodlání jej využít k uhájení rodového majetku. Tedy i v případě této strategie šlechtického velkostatku v boji proti pozemkové reformě hrály hlavní roli peníze. Z deníku Jaroslava Thun-Hohensteina se k tomu dočítáme: „*30. srpna v Brně rozhovor s některými pány ve Svazu v záležitosti Práškové /zcela negativní/“ a „včera /10./ měli jsme opět poradu u Evžena Czernína /Nerudova/ v záležitosti Práškové. Výsledek první sbírky velmi dobrý. Potom jsem byl u něho, přinesl jsem mu výsledek. Je stále velmi důvěřivý a jist vítězstvím.*“²⁶ Další schůzka Thun-Hohensteina s Karlem Práškem se konala 11. února 1925,²⁷ „... opět v Praze, neboť Prášek přál si se mnou mluvit. Peníze a zas peníze! Uvidím, zda se něco sežene.“²⁸ Poslední setkání šlechtických velkostatkářů pod taktovkou Jaroslava Thun-Hohensteina se konalo 18. února, načež Jaroslav odjel léčit svůj revmatismus na tři měsíce do zahraničí a předal pomyslné žezlo v organizování sběrných akcí Františku Xaverovi Kinskému. Prášek následně požadoval dalšího půl milionu korun, které po dubnové schůzce velkostatkářů skutečně dostal. Velkostatkáři požadovali, aby byli zahrnuti do kandidátních listin strany. Přestože F. X. Kinský upozornil Karla Práška, že šlo o poslední částku, kterou se mu od velkostatku na podporu strany dostane, 12. září Prášek opět žádal Kinského o další peníze. Prášek se F. X. Kinského snažil v podstatě vydírat, když hrozil neúspěchem celé akce, pokud je nedostane,

► ► ►

23 Tamtéž, s. 8879, zápis ze dne 5. srpna 1924.

24 NA, f. SČV, k. 190, inv. č. 1598, Skutkové okolnosti pro výslech svědecký ve sporu Lidové záložny v Praze proti pozůstalosti J. J. dra. Thun-Hohensteina, průklep, b. d.

25 Mimo jiné F. X. Kinský, Adolf Waldstein, Max Egon Fuerstenberg, Johann Hartig, Viktor Boos Waldeck, Otto Harrach, Hieronymus Colloredo, Alois Liechtenstein, Karl Buquoy, Eugen Czernin.

26 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Thun-Hohenstein, Deníky Jaroslava Thun-Hohensteina, část XXXXXVII, s. 8886, zápis ze dne 31. srpna 1924 a s. 8890, zápis ze dne 11. září 1924.

27 NA, f. SČV, k. 190, inv. č. 1598, Skutkové okolnosti pro výslech svědecký ve sporu Lidové záložny v Praze proti pozůstalosti J. J. dra. Thun-Hohensteina, průklep, b. d. Sr. GLASSHEIM, Eagle: *Crafting of Post-Imperial Identity*, s. 190 uvedl, že do července 1924 nashromáždili tito šlechtici celkem půl milionu korun. Následující období konce roku 1924 a počátku 1925 přineslo dalších sedm set tisíc. Měsíce a částky, které uvedl, však nekorespondují ani se zápisy v Thun-Hohensteinově deníku, ani s údaji ve f. SČV, k. 190, inv. č. 1598.

28 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Thun-Hohenstein, Deníky Jaroslava Thun-Hohensteina, část XXXXXVII, s. 8927, zápis ze dne 13. února 1925.

na což Kinský odvětil, že velkostatkáři jsou finančně vyčerpáni a kromě toho již složili značné částky, aniž z toho měli nějaký prospěch. Tímto skončil veškerý kontakt mezi zástupci šlechtického velkostatku²⁹ a Karlem Práškem.³⁰ Strana agrární a konzervativní i přes značné finanční příspěvky řady šlechticů ve volbách 1925 zcela propadla a tím se rozplynuly i veškeré naděje na ovlivnění záborů půdní reformy prostřednictvím politického spojení.³¹

Z důvodu neúspěšné obranné strategie na domácí půdě, která spočívala ve spolupráci československého a německého Svazu velkostatkářů a získávání úředníků pozemkového úřadu a politických spojenců ovlivňujících záboru na jednotlivých velkostatkách ze zákulisí, němečtí velkostatkáři zahájili ofenzivu založenou na internacionalizaci otázky československé agrární reformy. Platformou, která jim to měla umožnit, byla organizace Deutsche Liga für Völkerbund und Völkerverständigung in der Tschechoslowakei (Völkerbundliga), jejímž zákládajícím členem se stal roku 1922 i Alfons Clary-Aldringen.³² Ač se Völkerbundliga oficiálně zasazovala o zlepšení situace menšin v Československu a odstranění rasové nenávisti, jejím hlavním cílem bylo kromě jazykového zrovnoprávnění německého obyvatelstva rovněž zastavení zásahů pozemkové reformy, právě z toho důvodu se v ní tak výrazně exponovali severočestí šlechtičtí velkostatkáři. Liga vycházela z předpokladu, že stížnosti na zábor pozemkového majetku na domácí půdě nebudou vyslyšeny, a je tedy nutné je postavit na mezinárodní úroveň a dosáhnout pod zahraničním nátlakem ústupků československé vlády. Cílem německy smýšlejících šlechticů byl plán na získání anglického a britského „velkokapitálu“ a přivedení zámožných a vlivných podnikatelů na svou stranu, čímž chtěli vytvářet tlak na československé představitele moci, neboť politici si byli v jejich očích vědomi toho, že bez anglických či amerických úvěrů nemůže ekonomika nového státu fungovat.³³ Vhodnou půdu pro tuto strategii našli u Společnosti národů, která měla garantovat ustanovení na ochranu menšin v rámci versailleského systému. Völkerbundliga sloužila jako zastřešující organizace, k níž nespokojení Němci z Československa snášeli své

►►►

29 NA, f. SČV, k. 190, inv. č. 1598, Skutkové okolnosti pro výslech svědecký ve sporu Lidové záložny v Praze proti pozůstalosti J. J. dra. Thun-Hohensteina, průklep, b. d.

30 Prášek nicméně prokázal neskutečnou drzost, když koncem února 1928 obeslal Jaroslava Thun-Hohensteina a požadoval po něm zaplacení milionu korun na úhradu deficitu Československé strany agrární a konzervativní a zároveň požadoval srovnání deficitu strany ve výši 2 700 000 korun. Následně hrozil podat na Thun-Hohensteina žalobu o zaplacení 2 495 000 korun, pokud nedojde k mimosoudnímu narovnání. Tamtéž, Skutkové okolnosti pro výslech svědecký ve sporu Lidové záložny v Praze proti pozůstalosti J. J. dra. Thun-Hohensteina, průklep, b. d.

31 Volby skončily pro Československou stranu agrární a konzervativní neúspěšně, do voleb vnesla zmatek jmenovitě ta skutečnost, že kandidáti z kruhů maloroľnických své kandidatury odvolali. NA, f. SČV, k. 190, inv. č. 1598.

32 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 661, inv. č. 1008, Völkerbundliga. Alfons byl dopisem ze dne 17. dubna 1922 vyzván, aby se stal zákládajícím členem Völkerbundligy.

33 GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 171.

stížnosti, jejichž základ tvořila neuspokojivá situace jejich etnika v rámci nového státu a jejichž formální podoba obsahovala kromě faktického vylíčení daného případu i pasáže společné všem případům, které akcentovaly ohrožení německé menšiny poškozované československým státem.³⁴ Agrární reforma byla vedle školství a diskriminující jazykové úpravy nejčastějším důvodem německé nespokojenosti.³⁵ Tyto stížnosti si primárně kladly za cíl ovlivnit veřejné mínění západních mocností ve svůj prospěch a vytvořit obraz Československa jako utlačovatele německé menšiny.

Role Alfonse Clary-Aldringena v internacionalizaci „německé otázky“ v Československu byla od počátku dvacátých let velmi výrazná. Alfons osobně shromažďoval materiály pro pražského advokáta Wien-Claudih, který právnicky zastupoval sudetoněmecké velkostatkáře, a společně s ním připravoval žaloby k Mezinárodnímu soudu v Haagu proti československé pozemkové reformě.³⁶ Völkerbundliga projednala během dvacátých let třináct případů, jež následně předala Mezinárodnímu soudnímu tribunálu.³⁷ Do ligy vkládali Němci žijící v Československu velké naděje; tato důvěra vycházela pravděpodobně i z personálního obsazení, neboť v jejím čele stanuly význačné a uznávané osobnosti z řad německy orientované aristokracie a také zástupci všech sudetoněmeckých stran, včetně Konrada Henleina. Ostatně právě na půdě Völkerbundligy se Clary-Aldringen s Henleinem osobně seznámil. Přes očekávání německy smýšlejících šlechticů se mechanismus ochrany práv etnických menšin v praxi zcela minul účinkem, a to především z důvodu respektování zásady svrchované rovnosti států, resp. jednoznačně nadřazený byl právní režim a legislativa daného státu. Pokud by Rada Společnosti národů důsledně plnila svou funkci ochránce menšinových práv, dostávala by se nutně do rozporu s výkonem státní suverenity. Přestože počet stížností či peticí

▶▶▶

34 HOUŽVIČKA, Václav: *Návraty sudetské otázky*. Karolinum, Praha 2005, s. 151. Více k této otázce: de AZCÁRETE, Pablo: *League of Nations and National Minorities: An Experiment*. Carnegie Endowment for International Peace, Washington 1945.

35 WISKEMANN, Elizabeth: *Czech and Germans. A Study of the Struggles in the Historic Provinces of Bohemia and Moravia*. Oxford University Press, Oxford – Londýn – New York – Toronto 1938, s. 156.

36 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, inv. č. 1010, Polední list ze dne 30. 8. 1938. Deník *Polední list* patřil tiskovému koncernu Tempo, který v roce 1926 založil Jiří Stříbrný po svém vyloučení z národně socialistické strany. Tempo vydávalo několik deníků bulvárního zaměření – vedle *Poledního listu*, *Večerní list*, *Nedělní list* a *Expres*. Srv. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 106.

37 Glassheim uvedl v *Noble Nationalists*, s. 61, že liga projednala stížnosti v letech 1920–1931, nicméně podle Alfonsových *Geschichten eines alten Österreichers*, s. 266, liga byla oficiálně založena až k roku 1922. Srv. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 661, inv. č. 1008, Dopis Alfonsovi ze 17. 4. 1922 o založení „Völkerbundligy“. Srv. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek*, s. 154 a *Geschichten eines alten Österreichers*. Ullstein, Frankfurt nad Mohanem 1977, s. 167. Jak je typické pro Alfonsovy paměti, ať už v originální německé či zkrácené české verzi, vykládal historické události i své vlastní činy víc než subjektivně a s ideologickým zabarvením. Lize se poměrně obsáhle věnoval, nicméně zmiňoval pouze její snahu o odstranění nenávisti mezi Čechy a Němci osvětovou činností, např. podporou vzniku nových učebnic. Stížnosti a snaha prosazení sudetoněmeckých požadavků zůstala, patrně záměrně, zcela opomenuta.

z německé strany odvolávajících se na porušení práv československým státem dosáhl několika desítek, s výjimkou jediné z nich³⁸ neuznala Rada Společnosti národů dostatečný důvod pro jejich projednávání na mezinárodním fóru.³⁹ Přesto hrála Společnost národů ve dvacátých letech významnou roli v úsilí sudetských Němců o získání mezinárodní podpory.

Clary-Aldringen, tak jako řada jeho souputníků, rozvinul úsilí o zachování rodového majetku v několika rovinách. Kromě činnosti v organizaci sdružující německé velkostatkáře, kde byly rozvíjeny výše zmíněné kolektivní strategie boje proti agrární reformě, podnikal efektivnější individuální kroky, když při vyjednávání se Státním pozemkovým úřadem (SPŮ), ať už osobně či v zastoupení ústředního ředitelství velkostatků, komplikoval uzavření dohody o převzetí části jeho majetku podáváním stížností a odvolání. Tato taktika šla ruku v ruce se zákulisními politickými intervencemi, o něž majitel velkostatků žádal a kterých se mu pro jeho zahraniční styky, tj. díky zahraničnímu tlaku, dostalo.

Jednání mezi ústředním ředitelstvím clary-aldringenovských statků a Státním pozemkovým úřadem probíhala od roku 1920 s přestávkami dlouhých deset let, vzhledem k četným žádostem o prodloužení lhůty pro odstoupení majetku, záměrnému bojkotování jednání ze strany majitele a v neposlední řadě žádosti o vypuštění ze záboru z hlediska § 20 přidělového zákona, jímž zdůvodňoval svůj nárok na část velkostatku Bynovec (Binsdorf), neboť tento paragraf připouštěl výjimky a možnost propuštění ze záboru v případě zachování přírodních krás. Alfons Státnímu pozemkovému úřadu připomněl, že Edmundovu a Divokou soutěsku v Hřensku, které tvořily součást někdejšího bynoveckého panství, zpřístupnil „pro radost miliónů lidí“ Alfonsův děd, Edmund Clary-Aldringen.⁴⁰ Jeho strategie byla úspěšná, dané pozemky v Hřensku zůstaly v Alfonsově vlastnictví poté, co se zavázal na základě paragrafu sedm záborového zákona zachovat a ochraňovat na nemovitostech ze záboru propuštěných všechny památky a pečovat o aleje a veškeré stromy, které „slouží k okrase krajiny a dodávají jí

►►►

38 Šlo o tzv. Machníkův výnos, proti němuž vznesl v dubnu 1937 Konrad Henlein za SdP spolu s německými poslanci a senátory stížnost, která uváděla, že německé firmy jsou diskriminovány zněním výnosu upravujícího zadávání státních zakázek pro potřeby československé armády. Henlein tím dosáhl značného úspěchu v zahraničí a podařilo se mu při návštěvě Londýna získat pro své požadavky proněmecky zaměřenou část anglické šlechty, pod jejímž tlakem začala anglická vláda naléhat na Československo, aby vyhovělo Henleinovým požadavkům. AKPR, f. T-tajné, Konrad Henlein, k. 179, sign. 139/34, č. j. 56/38, 3. 5. 1937. KVAČEK, Robert: *Nad Evropou zataženo. Československo a Evropa 1933–1937*. Svoboda, Praha 1966, s. 369. DEJMEK, Jindřich: *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata. Část druhá – Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935–1948)*. Karolinum, Praha 2008 (2006), s. 26.

39 HOUŽVIČKA, Václav: *Návraty sudetské otázky*, s. 153. Srv. WISKEMANN, Elizabeth: *Czech and Germans*, s. 158.

40 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. Ústřední správa Clary-Aldringenů, k. 41, inv. č. 1210, Dopis Alfonsi Clary-Aldringenovi od SPŮ ze dne 7. března 1923. SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, inv. č. 1011, Dopis Alfonse pozemkovému úřadu z 27. 12. 1928.

význačné rázovitosti“.⁴¹ V červnu 1922 podal Alfons stížnost proti rozhodnutí SPÚ stran zamýšleného převzetí nemovitostí u Nejvyššího správního soudu v Praze s výtkou nezákonnosti, „protože pozemkový úřad zamýšlí převzít nemovitosti ne proto, aby je přidělil těm, kteří jsou jmenováni v § 10 přidělového zákona, příp. podržel je pro účely všeobecně prospěšné, nýbrž proto, aby si je stát ponechal pro sebe k uskutečnění lesního programu“.⁴² Stížnost byla zamítnuta, aniž soud vůbec zkoumal, zda SPÚ skutečně zamýšlí převzít zabraný majetek pro stát, protože i pokud by pozemkový úřad měl takový záměr, byl by zcela legální, a tedy „nebylo by nařikáné rozhodnutí v rozporu se zákonem, jak za to má stížnost“.⁴³ Stejně neúspěšně skončil i Alfonsův pokus o napadení zákonnosti výpovědi, neboť „soud nemůže opravovat zákon, jasně a přesně znějící, dle něhož podmínkou výpovědi je pouze zabranost (§ 12), a to až do vynesení výroku vylučovacího resp. propouštěcího, neboť vyloučení resp. propuštění nenastává samo sebou (ipso lege), nýbrž teprve řečeným výrokem. Není tedy výpověď předčasná, že o vyloučení a propuštění dosud rozhodnuto nebylo. [...] Aby SPÚ mohl půdu přidělit, musí ji napřed převzít [...] nemožno, aby ji s převzetím již také zároveň přiděloval, jak stížnost žádá, teprv, když ji převzal, může se rozhodnout, zda ji stát podrží, či dále přidělí. [...] Tím jsou vyvrácené veškeré námitky vlastníkovy stížnosti.“⁴⁴ Mezitím si Clary-Aldringen přišel stěžovat na postup pozemkového úřadu do hradní kanceláře, protože jeho lesy, položené podél hranic, měly být k počátku roku 1923 vyvlastněny. Upozorňoval, že věc budí v oblasti bývalého panství rozruch, neboť rodina „jest od staletí tam usazena a u lidu velmi oblíbena“.⁴⁵ Alfonse silně zasáhla skutečnost, že zabavené lesy nebyly určeny k přerozdělení, nýbrž ponechány ve vlastnictví státu. Ovšem pro Československo bylo těžší myslitelné, že by oblasti první strategické důležitosti ponechalo v soukromém vlastnictví státu nelojálních šlechticů.⁴⁶

V dubnu 1925 prezidentská kancelář v čele s Přemyslem Šámalem žádala Státní pozemkový úřad, aby ji informoval o průběhu pozemkové reformy na velkostatkách „bývalého“ knížete Alfonse Clary-Aldringena, přičemž důvodem pro tento projevený zájem o jeho případ byl „podnět z ciziny, na který bylo nutno podávatí důvěrně vysvětle-

► ► ►

41 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, inv. č. 1011, Jednání o konečném řešení reformy pozemkové – zápis SPÚ ze dne 10. ledna 1930.

42 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. Ústřední správa Clary-Aldringenů, k. 41, inv. č. 1210, Rozhodnutí soudu z 10. února 1923 ve věci stížnosti Clary-Aldringena podané u Nejvyššího správního soudu v Praze 26. června 1922.

43 Tamtéž.

44 Tamtéž, Dopis od Krajského soudu v Litoměřicích Okresnímu soudu v Děčíně, odd. VIII., ze dne 18. listopadu 1922.

45 AKPR, f. T-tajné, sign. T 24/25, č. j. T 1368/22, Pozemkový úřad, 22. července 1922.

46 Více k odporu německých velkostatkářů vůči zestátnění jejich lesů viz WISKEMANN, Elizabeth: *Czech and Germans*, s. 156.

ní“⁴⁷ Jak vyplývá z dopisu Elisalex Baillet-Latour,⁴⁸ tedy Alfonsovy sestry, Šámal intervenoval u pozemkového úřadu již dříve, neboť Elisalex mu velmi děkovala za pomoc a uváděla, že komise pozemkového úřadu se dostavila do Teplic a „*byl to velmi velký rozdíl oproti dřívějšímu jednání*“⁴⁹ Do provádění agrární a lesní reformy na Clary-aldringenovských velkostaticích oficiálně vstoupil také Jan Masaryk⁵⁰ v březnu 1928, kdy prosil ministerského předsedu Antonína Švehlu, aby zakročil v případě lesní reformy u Alfonse Clary-Aldringena, o němž uvedl, že: „*není tak aktuální, ale na kterém mi bude za nedlouho velmi záležet. Alphons Clary, který velmi často do Anglie dojíždí, je v přátelském a nejužším vztahu s mnohými anglickými rodinami, je člověk poměrně chudý a kdyby se měla na něm lesní reforma provést přísně, byl by se svými pěti dětmi*“⁵¹ *velmi v úzkých. Smím-li Vás proto prosit, abyste zvláště v jeho případě – bude-li té možnosti – vliv svůj uplatňoval, aby s ním bylo zacházeno benevolentně, budu Vám velmi vděčen.*“⁵² V srpnu 1928 sděloval Jan Masaryk Šámalovi, že v otázce provedení lesní reformy budou kromě Clary-Aldringenů intervenovat také Metternichové v Kynžvartu a s ohledem na zahraniční styky těchto rodin mu velmi záleželo na tom, aby se jim vyšlo vstříc.⁵³ Nutno zdůraznit, že výše zmíněné vyslancovy intervence nebyly ojedinělé, Masaryk vedl pravidelnou korespondenci s Alfonsem týkající se výhradně snahy o snížení pozemkového zaboru již od roku 1924.⁵⁴ V listech, které Jan Masaryk Alfonsovi

» » »

47 AKPR, f. T-tajné, sign. T 24/25, Dopis od kancléře Šámala adresovaný Judr. Karlu Viškovskému, prezidentovi Státního pozemkového úřadu, ze dne 22. dubna 1925. Srv. Tamtéž, Dopis Viškovského kancléři Šámalovi ze dne 16. dubna 1925, č. j. T 576/25.

48 Elisabeth Alexandrine, v kruhu rodiny a přátel nazývaná Elisalex, roz. Clary-Aldringen (14. 12. 1885 – 3. 8. 1955). Za belgického hraběte Henryho Baillet-Latour se provdala v roce 1904, od té doby pobývala v Bruselu, ovšem často se vracela do Teplic. Její muž byl v letech 1925 až 1942 předsedou Mezinárodního olympijského výboru a podílel se i na pořádání olympijských her v Berlíně v roce 1936.

49 AKPR, f. T-tajné, sign. T 24/25, Dopis Elisalex Baillet-Latour kancléři Šámalovi ze dne 15. února 1925, č. j. 331/25 (překlad autorky).

50 Masarykovou rolí v této kauze by bylo žádoucí se dále badatelsky zabývat, což ovšem neumožňuje rozsah archiválií. Informace zde uvedené jsem čerpala ze vzájemné korespondence J. Masaryka a A. Clary-Aldringena z f. RA Clary-Aldringenů, uloženého v SOA Litoměřice, pob. Děčín. V Národním archivu se mi podařilo dohledat pouze jeden zde citovaný dopis Jana Masaryka řešící otázku agrární reformy na velkostaticích Clary-Aldringenů, a to ve fondu Antonína Švehly (viz pozn. 52). V Archivu kancléře prezidenta republiky se ani ve fondu D-důležité, Jan Masaryk, k. 248, inv. č. 1353, sign. 22217, ani ve fondu D-důležité, Šlechta, k. 6, inv. č. 214, sign. D 3038/40, či ve f. T-tajné, Pozemková reforma, k. 144 a 145, sign. T 153/25, žádné informace k této otázce nevyskytují.

51 Ve skutečnosti měl Alfons děti pouze čtyři – tedy děti manželské (Hieronymus, nar. 1917, Markus, nar. 1919, Karl, nar. 1921 a Elisalex, nar. 1923). Jan Masaryk se mohl v počtu dětí splést nebo jej záměrně zvýšil, aby akcentoval Clary-Aldringenovu obtížnou situaci. Možnou, ovšem spekulativní variantou je také Alfonsovo nemanželské dítě, o němž Masaryk věděl. Dostupné prameny však pro tuto variantu nemluví.

52 NA, f. Antonín Švehla 1907–1934 (1942), k. 2, inv. č. 101, Dopis z 8. 3. 1928, strojopis.

53 AKPR, f. T-tajné, k. 145, sign. T 153/25, Pozemková reforma, č. j. 801/28, 7. srpna 1928.

54 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, Korespondence od Jana Masaryka, k. 631, inv. č. 951 (1924–1942), k. 589, inv. č. 906 (1929) a k. 662, inv. č. 1008 (1930).

posílal, vypočítával často konkrétní kroky, jež podnikl v otázce provádění pozemkové reformy na velkostatku Teplice a Bynovec, tj. obesílal a telefonoval mnohým politikům či představitelům Státního pozemkového úřadu⁵⁵ a především radil Clary-Aldringenovi, jak dále postupovat.⁵⁶ Zda ho k tomu vedl fakt, že vyhodnotil nebezpečí z Alfonsovy strany pro Československo, vyplývající z jeho přátelských vztahů s vysokými kruhy nejen v Anglii, ale i v Belgii, Rakousku, Německu, Polsku, a tím i možnosti ovlivňovat postoje významných mužů ve značné části Evropy, či k tomu měl i jiné důvody, lze pouze spekulovat. Prokazatelné je, že německy smýšlející šlechta se snažila udržet svůj majetek všemi prostředky, včetně využití svého jmění k uplácení vlivných politiků a úředníků SPÚ.⁵⁷ Otázkou však je, zda Jan Masaryk měl takový vliv, aby mohl promlouvat do záležitostí tak uzavřeného orgánu, jakým byl pozemkový úřad v rukou agrárníků, ačkoliv v Clary-Aldringenově věci intervenoval rovněž u Karla Löwensteina,⁵⁸ svého přítele, který měl počátkem třicátých let úzké styky s předními představiteli agrární strany a z pozadí vykonával silný tlak na státní hospodářskou politiku.⁵⁹ Jisté je, že během deseti let jednání o provedení záboru na clary-aldringenovských velkostatech se původní hranice záboru značně snížila.⁶⁰

▶ ▶ ▶

- 55 J. Masaryk intervenoval za Clary-Aldringenův majetek písemnou i telefonickou formou mimo jiné u Edvarda Beneše, ředitele SPÚ Jana Voženílka a jeho náměstka Berana, i u vůdčího představitele agrární strany na Slovensku M. Hodži. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 589, inv. č. 906, Korespondence od Jana Masaryka II. Dopis Alfonsovi z 16. listopadu 1929.
- 56 Tamtéž, například dopis od Jana Masaryka z 29. dubna 1929, kde uváděl, že psal další dopisy v Clary-Aldringenově záležitosti, které směřoval ministerskému předsedovi a prezidentovi SPÚ Voženílkovi, dále žádal E. Beneše, aby zatelefonoval na SPÚ a osobně tak posílil váhu Masarykova dopisu. V polovině listopadu obdržel J. Masaryk od Alfonse „alarmující“ dopis, na což okamžitě reagoval dalšími dopisy, které adresoval dr. Benešovi, Hodžovi, Voženílkovi a jeho náměstkovi Beranovi a žádal všechny o intervenci v Clary-Aldringenův prospěch. Také J. Masaryk dojednal Alfonsovi setkání s ředitelem SPÚ Voženílkem, který mu měl učinit konečnou nabídku (dopis z 16. listopadu 1929).
- 57 NA, f. SČV, k. 7, inv. č. 142, sign. 1. Konkrétní doklady o ovlivňování politiků a úředníků SPÚ prostřednictvím úplatků existují v případě velkostatků Nové Hradky Karla Buquoye a frýdlantského velkostatku Clam-Gallasova. Rovněž v případě Colloredo-Mansfeldů existují takové doklady. AKPR, f. T-tajné, Pozemkový úřad, sign. T 24/25, č. j. 724/26.
- 58 JUDr. Karel Löwenstein, který se ovšem sám zásadně psal jako Loevenstein, nar. 24. července 1885 v Hradci Králové, se v roce 1919 stal generálním tajemníkem a v prosinci 1923 pak generálním ředitelem Škodových závodů. Ve své době byl považován za ekonomického „guru“ agrární strany, který, skrze její exponenty, hrál v letech vrcholící krize klíčovou úlohu v hospodářské politice Československa. Viz DIESTLER, Radek: *Příběh zapomenutého průmyslníka. Život a doba Karla Loevensteina, generálního ředitele Škodových závodů*. Grada, Praha 2010, s. 42. Poté, co se roku 1937 vzdal funkce, byl nahrazen Vilémem Hromádkou, a sám až do své smrti roku 1938 zastával jen funkci předsedy správní rady. Ve Škodových závodech však zůstal i nadále vůdčí osobností. Viz JÍŠA, Václav: *Škodovy závody 1895–1965*. Práce, Praha 1969, s. 173.
- 59 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 589, inv. č. 906, Korespondence od Jana Masaryka II. Dopis Alfonsovi z 16. listopadu 1929.
- 60 Pozemková reforma na velkostatku Teplice-Šanov byla ukončena dohodou o převzetí mezi Státním pozemkovým úřadem a Alfonsem Clary-Aldringenem v únoru 1925. Státní pozemkový úřad převzal dvory Nový Dvůr, Kladruby, Hradiště a Lbín, celkem 551 ha. Majiteli zůstaly dvory Teplice, Malhostice,

Pozemková reforma, ačkoliv její průběh na clary-aldringenovských velkostatech Teplice a Bynovec byl majiteli po ukončení dlouholetých jednání velmi příznivý, se stala jedním ze základních aspektů, který formoval odmítavý postoj rodiny Clary-Aldringen vůči novému režimu, a zároveň stála na počátku rozvinutí strategií směřujících k uchování dosavadního ekonomického a sociálního statutu. Ztráta půdy a lesů, stejně jako nízká hodnota náhrady za zabavenou půdu,⁶¹ sice Alfonse silně iritovala a stála v popředí jeho aktivit po celá dvacátá léta, nicméně nepředstavovala hlavní zdroj jeho odmítavého postoje vůči československému státu: byla jím podstata této reformy, která z hlediska německy smýšlejících šlechticů představovala cílené „odnárodnění“ německé půdy, což se snažili dokázat na mezinárodní úrovni ve svých četných stížnostech proti československému státu. Alfons považoval za nepřijatelné, že si nový režim takový zásah vůbec dovolil a dotkl se po staletí neměnných sociálních i majetkových struktur. To se týkalo i šlechtických výsad – ztráta titulů a zrušení šlechtictví pro jejich nositele osobně nemohla příliš znamenat, titulatura se přes hrozbu sankce⁶² běžně užívala i nadále a institut šlechtictví byl taktéž příliš silně zakořeněn, než aby ho zásah legislativy ze dne na den odstranil ze společenského povědomí. Nešlo tedy o samo používání titulu, v Alfonsově případě kníže⁶³ před jménem, nýbrž o ztrátu výsadního postavení ve společnosti a pokles na roveň běžných občanů. Souhrn faktorů, které způsobily ztrátu

►►►

Velvety a Praseticce, nicméně 74 ha od těchto dvorů bylo předáno pozemkovému úřadu, který tak celkově převzal 585 ha dvorů a z celkové zemědělské půdy velkostatku Teplice 1316 hektarů. Na velkostatku Bynovec byla dohoda uzavřena až počátkem září 1930. K prvnímu říjnu 1930 předal Alfons Clary-Aldringen Státnímu pozemkovému úřadu bez výpovědi podle náhradového zákona z dubna 1920 zámeček v Bynovci (Binnsdorf) s příslušnou zemědělskou půdou, celé poleší Arnoltice (Arnsdorf), část poleší Hřensko (Herrnskretsch) a Mezná (Stimmersdorf), Růžová (Rosendorf) a hájovnu s hostincem u hotelu Rainwiese. Do ledna 1930 odpadlo z velkostatku Bynovec 1105 ha, zůstalo jí 7310 ha zemědělské půdy i s půdou propuštěnou ze záboru, z ostatní půdy pak 6379 ha lesů a jeden hektar rybníků, 12 ha pastvin, 3 ha stavební půdy a 16 ha půdy neplodné. Na velkostatku Teplice-Šanov bylo pozemkovou reformou sice vytvořeno deset zbytkových statků, ale tři z nich byly propuštěny majiteli ze záboru. Také téměř 3000 ha lesů, které nejdříve zůstaly v záboru, bylo později majiteli vráceno. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, Pozemková reforma. Zápisy z jednání SPÚ z 10. a 30. 1. 1930, Dopisy Alfonse SPÚ z 27. 12. 1928, 29. 12. 1929 sr. AKPR, f. T-tajné, sign. T 24/25, Pozemkový úřad. Dopis ze 7. února 1925 P. Šámalovi od dr. Viškovského, obsahující jako přílohu návrh dohody, která byla předmětem jednání SPÚ s Clary-Aldringenem.

61 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 619, Pozemková reforma. Rozhodnutí SPÚ z 1. října 1930 o přejímací ceně, která byla stanovena ve výši 2 550 000 Kčs.

62 Trestní sankce byly přidány k původnímu zákonu o zrušení šlechtictví z 10. prosince 1918 novelizací z 10. dubna 1920, kdy byly stanoveny pokuty ve výši 50 až 150 tisíc či sazba odnětí svobody s maximální lhůtou 14 dnů.

63 *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, 5. díl*, heslo Clary-Aldringen, s. 436–437. WURZBACH, Constantin von: *Biographisches Lexikon des Kaisertums Oesterreichs*, Band 2, heslo Clary-Aldringen, s. 381–383. Clary-Aldringen byl knížecí rod, jehož hlava nesla titul kníže a mladší členové titul hraběcí. MAŠEK, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Od Bílé hory do současnosti*, díl I. (A–M), s. 142 a *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, s. 43. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek*, s. 195. Rodokmen rodu od r. 1777.

elitního postavení v oblasti majetkové, společenské a především „etnické“, znamenal pro Clary-Aldringena neodpuštělný omyl, jenž také novému státu nikdy nezapomněl. To byl důvod, který ho hnal do aktivit, jež měly zvrátit stav nastolený první Československou republikou.

Alfons Clary-Aldringen stál od roku 1935 v čele Völkerbundligy, jejímž členem byl již od počátku dvacátých let, kdy participoval na podávání stížností proti československému státu na zahraniční půdě.⁶⁴ Tehdy se v lize osobně seznámil s Konradem Henleinem, což mělo pro jeho další směřování zásadní význam. Völkerbundliga i přes faktický neúspěch na půdě Společnosti národů plnila podstatnou úlohu v internacionalizaci otázky československé agrární reformy a postavení německé menšiny i ve třicátých letech, když se stala účinným nástrojem manipulace využívaným pro své cíle stranou Sudetendeutsche Partei. SdP prostřednictvím Völkerbundligy rozvíjela vlastní zahraniční politiku, nezávislou na československé oficiální vnější politice Edvarda Beneše. K členům Völkerbundligy se vedle Clary-Aldringena počítali i jiní sudetoněmečtí šlechtici, všichni shodně vybaveni značným majetkem a významnými zahraničními kontakty.⁶⁵ SdP prostřednictvím předchozího napojení na Kameradschaftsbund⁶⁶ efektivně Völkerbundligu ovládla, a to v době, kdy v jejím čele stanul Alfons Clary-Aldringen, a uží-

► ► ►

64 Nahradil zde ve vedoucím postu Wilhelma Medingera, který zemřel roku 1934, a jeho následníka Dr. Friedricha Nelboeckea, který ale musel své místo brzy opustit, neboť byl rakouským státním občanem. NA, f. Sudetoněmecká strana 1933–1938, k. 36, inv. č. 22, sign. ANV, Völkerbundliga. Srv. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 107, uvádí předsednictví Alfonse v Lize až po roce 1937 srv. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Geschichten eines alten Österreichers*, s. 266. „Im Jahre 1935 wurde mir die Leitung der Sudetendeutschen Liga fuer Voelkerbund und Voelkerverstaendigung uebertragen...“

65 Členstvo k roku 1937 zahrnovalo následující osoby: Eugen Ledebur, Karl Waldstein, Theodor Liebig, Adolf Schwarzenberg, Alain Rohan, Ulrich Kinsky, Karl Buquoy, R. von Geymüller, Max Fürstenberg, Franz Thun-Hohenstein, Thurn-Taxis, K. Zedtwitz. SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 661, inv. č. 1008, Seznam členů Völkerbundligy. Srv. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 107, uvádí předsednictví Alfonse v lize až po roce 1937 srv. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Geschichten eines alten Österreichers*, s. 266.

66 Mezi zakladatele severočeského Kameradschaftsbundu patřili Heinrich Rutha, Walter Heinrich a Walter Brand, vznikl kolem roku 1927 (Wiskemann uvádí 1926). Byli ovlivněni myšlenkami prof. Othmara Spanna (SPANN, Otomar: *Der wahre Staat. Vorlesungen ueber Abbruch und Neubau der Gesellschaft*. Quelle & Meyer, Lipsko 1921), v jehož pojetí hrála ústřední roli intelektuálně nesená elita, plnící roli politického vůdce. V podstatě hlásal stavovské uspořádání lidské společnosti, ve které měly stavy vytvořit jakousi hierarchii, v níž nejvyšší místo měl zaujmout tzv. státní stav, výkvět společnosti. Ideologický rozdíl od nacionálního socialismu spočíval v tom, že nacismus uznával vůdcovství „přirozené“ s vůdcem vyšším z „Volksgemeinschaft“, zatímco spannovci chtěli vytvořit vůdce umělé plánovitou výchovou. Zásadnější rozdíl byl v tom, že ve Vídni proti Berlínu existovala jiná představa velkoněmeckého impéria, jakási snaha obrody bývalé Svaté říše římské národa německého. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 172. Srv. WISKEMANN, Elizabeth: *Czech and Germans*, s. 136. Srv. LUH, Andreas: *Der deutsche Turnverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Vom völkischen Vereinsbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. Oldenbourg Verlag, Mnichov 2006, s. 236. BROKLOVÁ, Eva: *Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918–1938*. Karolinum, Praha 1999, s. 18.

vala jej i další německy smýšlející šlechtice k internacionalizaci sudetoněmecké otázky. Vazby Clary-Aldringena, spřízněného s většinou nejvyšších evropských šlechtických rodů a spráteleného s mnoha význačnými a movitými rodinami ve Velké Británii,⁶⁷ z něj činily silného hráče, jehož se vedení SdP snažilo využít. Alfons získal podporu řady britských aristokratů, mezi nimi lorda Henryho Benticka či Sira Felixe Doubledaye, který mu dojednal schůzku s představiteli britského Foreign Office.⁶⁸ Völkerbundliga stála na počátku klíčového propojení mezi německou šlechtou žijící v Československu a Sudetendeutsche Partei. A byl to právě Alfons Clary-Aldringen, jehož SdP využila jako strategické loutky, která proměnila Völkerbundligu v její poslušný nástroj.⁶⁹

Alfonsovo zveřejnění sympatií k Henleinovi a vstup do SdP o dva měsíce předcházel zahájení Runcimanovy mise, v němž hrál, spolu s dalšími sudetoněmeckými šlechtici, důležitou úlohu a kde již otevřeně vystupoval jako exponent Sudetoněmecké strany. Jak jsme se zmínili, byl pro ni cenným spolupracovníkem pro své významné kontakty ve Velké Británii, na což upozorňoval soudobý tisk.⁷⁰ Koncem srpna 1938 se Alfons jako hostitel britských diplomatů připojil po bok Ulricha Kinského a Maxe Egona Hohenloheho, jehož Červený Hrádek se stal místem prvního setkání Waltera Runcimana s K. Henleinem a K. H. Frankem. U Ulricha Kinského využil Runciman se svou ženou Hildou podruhé pohostinnosti šlechty, poté co navštívil zámky v Chlumci nad Cidlinou a Žďáru nad Sázavou Zdenko Radslava Kinského, který byl před zahájením mise Edvardem Benešem a předsedou vlády Milanem Hodžou požádán, aby se ujal programu pro britské hosty jakožto zástupce státu loajální šlechty, neboť se předpokládalo, že německy smýšlející šlechta bude britskou misi informovat o situaci v českoslo-

▶▶▶

67 Mezi Alfonsovy největší britské přátele patřili Portlandovi – PORTLAND, Wiliam John Arthur Charles James Cavendish-Bentick Duke of: *Men, women and thing, memories of the Duke of Portland*. Faber & Faber, Londýn 1937, s. 175 a 192. Alfonse vázalo blízké přátelství také k Daisy von Pless, která byla častým hostem na zámku v Teplicích. KOCH, W. John: *Daisy Princess of Pless. A Discovery*. W. John Koch Publishing, Edmonton 2002, s. 47 a 72. Princess DAISY OF PLESS: *The Private Diaries of Daisy Princes of Pless 1873–1914* (editor Desmond Chapman – Houston). John Murray, Londýn 1950, s. 306. Její rodina byla spřízněna s největšími aristokratickými rody Velké Británie a byla spjata s dvory králů Edwarda VII. a Jiřího V. Byla přítelkyní německého císaře Viléma II. i britského krále Edvarda VII. Její bratr George F. Myddelton Cornwallis-West se oženil s Jennie Churchillovou, ovdovělou matkou Winstona Churchilla. Provázanost evropských šlechtických rodin a vazby na nejvyšší kruhy napříč Evropou poskytovaly Alfonsovi i řadě dalších německy smýšlejících šlechticů důležité páky k ovlivňování veřejného mínění evropské aristokracie i politické reprezentace. Srv. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 627, inv. č. 941, Dopisy od Daisy a Portlandových do roku 1939.

68 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 627, inv. č. 941, Dopis Lorda Bentincka Alfonsu Clary-Aldringenovi z 12. září 1921 a opis dopisu Felixe Doubledaye siru Williamu Timellovi ze 4. srpna 1921.

69 GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 174. Srv. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 661, inv. č. 1008, Projev.

70 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, *Prager Tagsblatt*, 27. 8. 1938, *Sozialdemokrat*, 28. 8. 1938, *Rumburské noviny*, 28. 8. 1938 (novinové výstřižky).

venském pohraničí v duchu henleinovské propagandy.⁷¹ Příležitost k pozvání britských hostů se naskytla Clary-Aldringenovi u Ulricha Kinského v České Kamenici, kde mu Runciman přislíbil návštěvu na loveckém zámečku Vysoká Lípa (Hohenleipa), který nechal Alfons vystavět v třicátých letech.⁷² Je samozřejmě nanejvýš pravděpodobné, že zmíněné pozvání nebylo Alfonsovou „sólo akcí“, nýbrž šlo o součást předem promyšleného scénáře, vytvořeného společenským štábem Ulricha Kinského.⁷³ Ten ze své pozice hlavy společenského štábu vytvořeného SdP odpovídal za organizaci zábavy pro britské diplomaty, podařilo se mu využít příležitosti a zaměřit pozornost členů mise na špatnou ekonomickou situaci oblastí obývaných Němci, postižených nejvíce hospodářskou krizí. Osobně provedl Ashtona-Gwatkina, ekonomického specialistu Foreign Office, a Runcimanova tajemníka Geoffreya Peta oblastí, kde jim demonstroval, jak německé obyvatelstvo trpí chudobou, nezaměstnaností a diskriminací ze strany československého státu.⁷⁴ Zatímco Ashton-Gwatkin, který celou misi fakticky řídil, měl jen málo příležitostí k odpočinku, Walter Runciman dával přednost relaxaci, k níž mu Ulrich Kinský spolu s Hohenlohem a Clary-Aldringenem poskytli dostatek příležitostí. Ač by se mohlo zdát, že členové mise si pouze užívali zábavy, podařilo se jim shromáždit množství materiálu dokumentujícího situaci v pohraničních oblastech Československa.⁷⁵ Do Teplic kromě stálých členů mise zavítal také britský vyslanec Basil Newton, nechvalně známý svými postoji a názory ovlivňovanými německým, resp. nacistickým prostředím, který se zúčastnil lovu s Alfonsem Clary-Aldringenem.⁷⁶ Večer se uskutečnila na Newtonovu počest oslava na zámku Hohenleipa.⁷⁷

►►►

- 71 KINSKÝ, Zdenko Radoslav: *Zu Pferd und zu Fuss. 70 Jahre aus der Erinnerung*. Vídeň – Řím, Heinrich in Komm. 1974, s. 86. Srv. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 179. Srv. VYSNY, Paul: *The Runciman Mission to Czechoslovakia 1938. Prelude to Munich*. Palgrave Macmillan, Basingstoke 2003, s. 170. VALENTA, Aleš: *Dějiny rodu Kinských*. Veduta, České Budějovice 2004, s. 200.
- 72 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 593, inv. č. 913, Stavba loveckého domu ve Vysoké Lípě, 1930–34.
- 73 V čele politického štábu stál K. H. Frank, který stejně jako štáb společenský měl koordinovat program pro britské hosty a svědčil o důmyslné přípravě sudetoněmecké strany. MORELL, Sydney: *Viděl jsem ukřižování. Sudety 1938–1939. Svědectví anglického novináře, který byl při tom*. Jota, Brno 1995, s. 34. VYSNY, Paul: *The Runciman Mission to Czechoslovakia 1938*, s. 170. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 179.
- 74 VYSNY, Paul: *The Runciman Mission to Czechoslovakia 1938*, s. 170. Srv. NEVILLE, Peter: *Hitler and Appeasement. The British attempt to prevent the second World War*. Hambledon Continuum, Londýn – New York 2006, s. 92.
- 75 GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 181.
- 76 V Teplicích byla v průběhu Runcimanovy mise přítomna rovněž Alfonsova sestra Elisalex, od r. 1904 provdaná za belgického hraběte Baillet-Latour. Elisalex od třicátých let udržovala písemné i osobní kontakty s nacistickými představiteli, mj. Neurathem a Göringem. Jak vyplývá z její korespondence s vedoucím osobního Hitlerova štábu Gezem Wolffem a šéfem Hitlerovy kanceláře Hildegardem Meissnerem, pracovala pro nacisty, kteří jí posílali propagandistický materiál za účelem šíření myšlenek nacionálního socialismu v Belgii. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 700, inv. č. 1054, Dopisy adresované Elisalex od SS Gruppenführera G. Wolffa z 22. 6. 1942 a H. Meissnera z 28. 9. 1939.
- 77 Jak lze dovodit ze vzájemné korespondence mezi Basilem Newtonem a kněžnou Clary-Aldringen,

Společné víkendy probíhaly plně v duchu šlechtické sociability – nebyla nouze o zábavu při honech, sportu, večírcích či plesech. Před plánovanou návštěvou na zámčích Clary-Aldringenů se například Hilda Runcimanová dotazovala Alfonse: „*What kind of sport would be preferred?*“⁶⁷⁸ U Clary-Aldringenových strávili Runcimanovi poslední srpnový víkend, po dvou dnech pobytu u Adolfa Schwarzenberga.⁷⁹ Cílem vedení SdP bylo poskytnout členům mise čtyři týdny, během nichž mohli příjemně trávit čas na zámecích usedlostech německých šlechticů a užívat si jejich pohostinnosti, což se jim beze zbytku podařilo. V této atmosféře následně mohli henleinovci ukázat, že nekomplikují jednání a pravda je na jejich straně, a posléze, když pochopili, že mají britské diplomaty na své straně, vystoupit s požadavkem uspořádání plebiscitu, který by de facto znamenal požadavek připojení k Německu.⁸⁰ Po zmaření jednání ze strany Sudetendeutsche Partei a odmítnutí tzv. čtvrtého plánu československé vlády, který v podstatě splňoval všechny původní Henleinovy požadavky, skončila funkce zprostředkovací mise Waltera Runcimana, jenž ještě před svým odjezdem přihlížel osobně pochodňovému průvodu Němců, kteří skandovali: „*Lieber Lord, mach' uns frei von der Tschechoslowakei!*“⁶⁸¹ Za krach jednání ve své zprávě premiéru Chamberlainovi činil Runciman jednoznačně odpovědnými K. Henleina a K. H. Franka. Přesto v dopise jako jediné možné řešení česko-německého problému doporučoval odstoupení československých oblastí

► ► ►

nebyl Newton na záměčku ve Vysoké Lípě poprvé. SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, k. 631, inv. č. 950, Dopis od B. Newtona z 5. srpna 1938 hovoří se zalíbením o minulé návštěvě Teplic. Z kontextu je patrné, že šlo již o několikátou návštěvu u Clary-Aldringenů, ať už v Teplicích či ve Vysoké Lípě. Basil Newton byl od roku 1937 britským vyslancem v Praze a stejně jako jeho předchůdce v Praze, sir Joseph Addison (od 1930), zastával výrazně proněmecké postoje, na což Hrad upozorňoval československý vyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný. V březnu 1938 například Newton navrhoval iniciovat neutralizaci Československa prostřednictvím likvidace jeho aliance s Francií a sovětským Ruskem. HOUŽVIČKA, Václav: *Návraty sudetské otázky*, s. 200. Blíže k této otázce MASTNÝ, Vojtěch: *Vzpomínky diplomata. Ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*. Karolinum, Praha 1997.

78 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, inv. č. 1011, Runcimanova mise. Dopis od Hildy Runcimanové Alfonsovi z 25. srpna 1938,

79 Among the Sudetens, Personal Tour, Runciman-Henlein Meeting, 28. srpna 1938, Reichenberg. *Archive The Times*, viz <http://archive.timesonline.co.uk/tol/archive/> (citováno k 15. 2. 2010). SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, inv. č. 1011, *Sozialdemokrat*, článek z 28. 8. 1938, *Sudetendeutsche Tageszeitung*, 28. 8. 1938. Srv. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 183. Adolf Schwarzenberg trval na nepolitické a soukromé povaze Runcimanovy návštěvy a odmítl během Runcimanova pobytu na svém zámku na jihu Čech zprostředkovat kontakt přívržencům SdP. Naopak Eugen Czernin, u něhož strávil Runciman víkend od 9. do 11. září, který navzdory své proklamované neutralitě zaujímal později pročešský postoj, umožnil setkání W. Runcimana s henleinovci. Srv. VYSNÝ, Paul: *The Runciman Mission to Czechoslovakia 1938*, s. 275 (Vysny uvedl, že víkend strávil lord Runciman u Edmunda Czernina, Glassheim, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 183, doložil na základě deníků Eugena Czernina, uložených v SOA Jindřichův Hradec, že je to mylný údaj).

80 VYSNÝ, Paul: *The Runciman Mission to Czechoslovakia 1938*, s. 170. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 179.

81 de ZAYAS, Alfred-Maurice: Anglo-American Responsibility for the Expulsion of the Germans, 1944-1948. In: VARDY, Steven Bela – TOOLEY, Hunt T: *Ethnic Cleansing in 20th Century Europe*. East European Monographs, Boulder 2003, s. 239-254, zde na s. 243.

s německou většinou.⁸² Spojení mezi hlavními sudetskými vůdci a nacistickým Německem se stalo dominantním faktorem celé situace, spor přestal být vnitropolitickým problémem mladého Československa.

Po zabrání Sudet nacistickým Německem fúzovala SdP počátkem listopadu 1938 s NSDAP a naprostá většina henleinovců přešla do nacistické strany. Rovněž Alfons Clary-Aldringen i jeho žena usilovali o členství v NSDAP, avšak neúspěšně. Důvodem odmítnutí jejich žádosti na základě rozhodnutí Krajského soudu v Teplicích-Šanově z 24. května 1939 byl jejich pozdní vstup do Sudetoněmecké strany, přičemž na úlohu, kterou Clary-Aldringen sehrál v zinscenování diplomatického divadla při dýcháncích s britskými diplomaty v rámci tzv. zprostředkovací mise Waltera Runcimana, se vůbec nebral zřetel.⁸³ Do NSDAP byly tehdy přijímány pouze osoby, které do Sudeten-deutsche Partei vstoupily před 10. dubnem 1938, což se ovšem u Clary-Aldringenových nestalo, jejich žádost byla tudíž z důvodu těchto formálních nesrovnalostí zamítnuta.⁸⁴ Alfons se ve snaze o umožnění vstupu do NSDAP obrátil dopisem přímo na kancelář vůdce a říšského kancléře v Berlíně, v němž žádal o přijetí do strany. Zároveň v připojené příloze vypočítával důvody, proč do SdP nevstoupil před rokem 1938, tedy především z důvodu svého předsednictví v německé Völkerbundlize a ve správním výboru německé krajské péče o mládež v Teplicích (Deutsche Bezirksjugendfürsorge). Jak Alfons zdůraznil, v obou těchto organizacích byli činní členové SdP, mnozí rovněž patřili k členům představenstva v organizaci Völkerbundliga a zároveň byli blízcí spolupracovníci Konrada Henleina, přičemž Alfons jakožto vedoucí osoba této organizace s nimi pochopitelně úzce spolupracoval. Dále uvedl, že v obou zmíněných organizacích byli zpočátku uvědoměni němečtí členové v menšině, proto se snažil zejména „v úzké spolupráci s SdP, od níž jsem dostával všechny direktivy, dosáhnout, aby většina členů byla německy naladěná, čímž jsem obě tělesa přivedl beze zbytku do služeb SdP“.⁸⁵ Aby

▶▶▶

82 DEJMEK, Jindřich: Britská diplomacie, Československo a Sudetoněmecká strana. In: *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 2001, sv. 9, s. 168. Podle J. Dejmků musel být Runciman nejdříve přesvědčen, aby z vlastní iniciativy navrhl to, co Chamberlain politicky potřeboval. Původní text Runcimanovy zprávy byl napsán nepochybně před 21. zářím, tedy před datem odeslání konečné zprávy Chamberlainovi, a byl následně upraven úředníky Foreign Office, kteří nahradili jednu stranu Runcimanova originálu vsuvkou o délce osmi stran, která obsahovala mnohem více konkrétních a kritičtějších údajů vůči československé vládě. DEJMEK, Jindřich: Z telefonických rozhovorů prezidenta Edvarda Beneše s československými vyslanci v Londýně a Paříži v září 1938. In: *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, 2002, sv. 10, s. 281. Sr. BRÜGEL, Johann Wolfgang: *Češi a Němci 1939–1946*. Academia, Praha 2008, s. 618.

83 Jejich první žádost byla odmítnuta 31. srpna 1939, žádosti měly čísla jednací 375/39 a 376/39. NA, f. NSDAP, neinventarizováno, k. 165, sign. 123-165-4, Dopis Alfonse Clary-Aldringena kanceláři vůdce a říšského kancléře v Berlíně. Žádost o přijetí do strany, 16. listopadu 1939 (překlad autorky).

84 Tamtéž, Dopis krajského vedení NSDAP adresovaný krajskému soudu NSDAP ve věci přijetí do strany Dr. Alfonse Clary-Aldringen a Ludwine Clary-Aldringen, 27. listopadu 1939 (překlad autorky).

85 Tamtéž, Dopis Alfonse Clary-Aldringena kanceláři vůdce a říšského kancléře v Berlíně. Žádost o přijetí do strany, 16. listopadu 1939 (překlad autorky).

tento úmysl mohl uskutečnit, nepřistoupil oficiálně k Sudetoněmecké straně, protože musel „navenek přijmout nestrannické postavení, až do úplného dosažení vytyčených cílů. V případě Völkerbundligy existovalo nebezpečí zastavení její činnosti, čímž by naše intenzivní propagandistická činnost pro sudetoněmeckou otázku v zahraničí utrpěla těžké škody.“⁸⁶ Ovšem, jak Alfons zdůraznil, „díky vynikající podpoře strany“ se mu podařilo „nepřetržitou drobnou prací v předsednictvu německé Völkerbundligy dosáhnout většiny členů německy nastavených a stejně tak v Deutschen Bezirksjugendfürsorge, kde došlo k vystoupení židovských a sociálně-demokratických členů z výboru, čímž konečně obě tělesa mohla být postavena do plných služeb strany. Po splnění všech úkolů jsem se svou ženou počátkem května veřejně vstoupil do SdP.“⁸⁷ Alfonsovo ujišťování, že nemohl oficiálně vstoupit do Sudetendeutsche Partei vzhledem ke své činnosti ve výše zmíněných organizacích z důvodu „klamu a úhybných manévru“ a ve skutečnosti byl věrným podporovatelem Henleinovy strany od samého počátku, s největší pravděpodobností odpovídá skutečnosti. Ostatně již v roce 1935, tedy po prvních volbách, jichž se účastnila Sudetendeutsche Partei v čele s Konradem Henleinem, psal Johannes Lobkowicz své neteři Ludwině Clary-Aldringen: „Gratuliere zur Henleinwahl.“⁸⁸

Krajský vedoucí NSDAP se za Clary-Aldringenovu žádost přimlouval a dosvědčoval, že Alfons během celého „Tschechenzeit“ zaujímal správný národnostní postoj, oba manželé nikdy neudržovali styky s Židy, Čechy nebo vysokými politickými představiteli a vždy měli největší porozumění pro „národnostní boj“.⁸⁹ Zároveň uvedl, že: „v důsledku jeho uvědomělého německého smýšlení byl u Čechů velmi špatně zapsán, což se projevilo nepřiměřeným vyvlastněním jeho statků“.⁹⁰ Jak vidno, pozemková reforma byla ještě po letech vnímána velmi negativně, přestože zábor na Clary-Aldringenových velkostatkách, jak je uvedeno výše, byl skutečně velmi nízký, a to i ve srovnání se záboru na velkostatkách šlechtických rodin, které se hlásily k češství a byly k první československé republice loajální. Krajské vedení NSDAP zdůrazňovalo, že i v tíživé hospodářské situaci však manželé Clary-Aldringenovi štědře podporovali německé sociální zájmy v kraji, a „i přes nemožnost vstupu do SdP v našich letech boje uvědoměle pracovali proti českému systému“.⁹¹ Na základě těchto zjištění tedy krajské vedení NSDAP plně doporučovalo okamžité přijetí manželů Clary-Aldringenových, kteří vždy a ve všech ohle-

▶ ▶ ▶

86 Tamtéž.

87 Tamtéž.

88 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 692, inv. č. 1008, Dopis Ludwine Clary-Aldringen od Johannese Lobkowicze z 23. května 1935. V SOKA Teplice, f. NSDAP – okresní vedení Teplice, se žádné informace o Alfonsovi Clary-Aldringen či jeho rodinných příslušnících nevyskytují.

89 NA, f. NSDAP, neinventarizováno, k. 165, sign. 123-165-4, Dopis krajského vedení NSDAP adresovaný krajskému soudu NSDAP ve věci přijetí do strany Dr. Alfons Clary-Aldringen a Ludwine Clary-Aldringen, 27. listopadu 1939 (překlad autorky).

90 Tamtéž (překlad autorky).

91 Tamtéž (překlad autorky).

dech projevovali vzorné nacionálně-socialistické postoje, do nacistické strany. Rovněž předseda krajského soudu NSDAP potvrzoval loajalitu Alfonse Clary-Aldringen, kterého znal již několik let, od dob, kdy jako zmocněnec SdP stál v čele německé krajské péče o mládež (Deutsche Bezirksjugendfürsorge), v níž Alfons zastával předsednickou funkci.⁹²

Počátkem června 1940 bylo Alfonsovi a Ludwině Clary-Aldringen na základě výše zmíněných doporučení umožněno, aby podali novou žádost o přijetí do nacistické strany, ale župní soud NSDAP zároveň konstatoval, že podání „*žádosti o milost*“ je vzhledem k absenci formálních předpokladů k přijetí do strany bezúčelné.⁹³ Přesto tak neprodleně učinili a vznesli další žádost o přijetí.⁹⁴ Tentokrát byla přijata a Alfons Clary-Aldringen, stejně jako jeho choť Ludwine, vstoupili k 1. listopadu 1940 do NSDAP.⁹⁵ Ovšem oficiálního potvrzení členství se dočkali až o několik měsíců později. V srpnu roku 1941 se župní vedení NSDAP po zjištění, že vstup Clary-Aldringenů do strany byl již v předchozím přijímacím rozhodnutí zamítnut, rozhodlo zadržet jejich členskou kartu NSDAP, dokud nedostane zprávu, že jsou „*nyiní čekatelé pro NSDAP již snesitelnými členy*“.⁹⁶ Dostalo se mu pravděpodobně kladné odpovědi, neboť tzv. červenou členskou kartu Clary-Aldringenovi skutečně obdrželi, ačkoliv až počátkem října 1941.⁹⁷

Do roku 1938 se z výše nastíněných důvodů Alfons Clary-Aldringen zdráhal otevřeně vyslovit své názory a byl pokládán za „*umírněného německého šlechtice*“,⁹⁸ po anšlusu Rakouska a následné eskalaci poměrů v Československu dal však jasně najevo, že mu toto označení nepřísluší. Ostatně zachovaný koncept projevu, který pronesl k zaměstnancům svého pivovaru v Trnovanech u příležitosti zabránění sudetských oblastí nacistickým Německem, nenechává nikoho na pochybách, že jeho snaha o vstup do NSDAP nebyla projevem oportunismu, nýbrž vnitřního přesvědčení. Z Alfonsových slov je patrné, že přivítal připojení pohraničních území k Německu.⁹⁹ Vyjádřil

►►►

92 Tamtéž, Dopis krajského soudu NSDAP v Teplicích-Šanově adresovaný župnímu soudu NSDAP, 15. prosince 1939.

93 Tamtéž, Dopis od Gaugericht NSDAP adresovaný Kreisgericht NSDAP, č. j. 6231/39, 3. června 1940.

94 Tamtéž, Dopis od místní skupiny NSDAP Teplice-Schönau adresovaný krajskému soudu NSDAP v Teplicích, 6. června 1940.

95 Tamtéž, Dopis od Gauleitung Sudetenland adresovaný župnímu soudu NSDAP, 11. září 1941.

96 Tamtéž.

97 Tamtéž, Dopis vedoucího Reichsstelle adresovaný krajskému soudu NSDAP. Přidělení červených karet č. 8106186 Alfonsovi a 8227451 Ludwině, 1. října 1941. Tím bylo Ludwině Clary-Aldringen konečně umožněno nosit odznak strany, o což usilovala od počátku svého členství již před přidělením této karty. Tamtéž, Dopis od místní skupiny NSDAP v Teplicích adresovaný Ludwině Clary-Aldringen ve věci oprávnění nosit stranický odznak NSDAP, 30. března 1941. Nutno uvést, že ve fondu NSDAP – okresní vedení Teplice ve *Státním okresním archivu v Teplicích* se žádné zmínky o příslušnících rodiny Clary-Aldringen nenacházejí, kromě drobné zmínky o pronájmu Clary-Aldringenovy místnosti jednotkám SA. Srv. *SOka Teplice*, f. NSDAP – okresní vedení Teplice, k. 1.

98 *SOA Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 665, inv. č. 1010, Polední list ze dne 30. 8. 1938.

99 Paul Vysny uvedl, že ještě v roce 1938 Alfons Clary-Aldringen, ač silný stoupenec SdP, v zásadě

uspokojení nad tím, že hořká minulost, dvacet let utrpení pod československým jhem, je u konce, a uváděl, že „zapomeneme na týdny strachu, které nás naplňovaly v září před tím, než došlo ke konečnému rozhodnutí, ale nikdy nezapomeneme jubileum a z hloubi srdce vycházející radost, když první vojáci německého Wehrmachtu vtáhli jako osvoboditelé, nikdy nezapomeneme především překypující pocity díky našemu velkému vůdci“.¹⁰⁰ Zároveň v duchu nacistické propagandy upozorňoval své zaměstnance, že musí Hitlerovi prokázat svou vděčnost tím, že budou žít podle „velkých idejí nacionálního socialismu a v duchu opravdové národní pospolitosti...“ a musí „být připraveni pracovat ze všech sil až do úplného sjednocení celého německého národa“. Předtím než Alfons na závěr svého projevu zvolal „Sieg heil!“, žádal posluchače, aby dokázali přinášet oběti „v pevné víře v nacionální socialismus“ a věnovali „společnou lásku našemu vznešenému německému národu a náš jediný dík našemu velkému milovanému vůdci Adolfu Hitlerovi“.¹⁰¹

Je pozoruhodné, že ačkoliv byl Alfons Clary-Aldringen k nacistické moci vskutku loajální, nezískal si její důvěru a ta mu zamítla žádost o členství v NSDAP. Zarážející je, že při zohledňování těchto žádostí nebraly příslušné úřady v potaz Clary-Aldringenovu činnost ve Völkerbundlize ani jeho roli v sudetské krizi, dokonce jeho hostitelskou činnost během Runcimanovy mise vůbec nezmiňují. Zdá se, že i přes svou snahu být nápomocen svými kontakty, nikdy neměl pro německé nacisty skutečný význam. Ve spojení s jeho problematickým přijímáním do NSDAP je nutné si klást otázku, jakou roli vlastně Alfons v soukolí nacistické moci zaujímal? Zdá se, že nacionálnímu socialismu jako ideji plně věřil, což mělo své příčiny. Sám však pro nacisty patrně představoval pouhou loutku, kterou využili v době sudetské krize a následně pro ně ztratila význam. Klíčové se v Alfonsově meziválečné „osobní historii“ staly jeho konexe, spřízněnost či přátelství s řadou významných a mocných osob. Tak jako mu pomohl zahraniční tlak na československé představitele moci ve dvacátých letech v souvislosti s vyjednáváním o dohodě o převzetí majetku v pozemkové reformě, tak jeho vztahy k vysokým britským kruhům byly využity k internacionalizaci otázky pozemkové reformy a posléze zneužívány k nátlaku na československé politiky henleinovci a německými nacisty. Proč byl Alfons Clary-Aldringen atraktivní pro SdP a posléze i NSDAP, je patrné, je však nutné položit si otázku, čím Alfonse přitahovalo henleinovské hnutí a Hitlerův režim v Německu natolik, že ho tak ochotně podporoval. Nacionální socialismus byl se svým antibolševismem a „revolučním konzervatismem“ pro německy orientovanou

▶▶▶

preferoval, aby Sudety jako celek nebyly připojeny k Německu. Vycházel při tom pouze z oficiálních materiálů britské mise a vzájemné korespondence jejich představitelů, nikoliv z osobních písemností dotčeného šlechtice, a jeho závěr je tedy třeba brát s rezervou. Srv. VYSNÝ, Paul: *The Runciman Mission to Czechoslovakia 1938*, s. 331–332.

100 SOA Litoměřice, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringen, k. 666, inv. č. 1054, Projev Alfonse Clary-Aldringena k zaměstnancům pivovaru v Trnovanech, 1938, blíže bez data (překlad autorky).

101 Tamtéž.

šlechtu přitažlivý, neboť usiloval o znovunastolení starého pořádku. Díky svému elitismu, vůdcovskému principu a antidemokratismu se pro řadu německy smýšlejících šlechticů stal novým východiskem v době, kdy se nemohli ztotožnit s poversailleským uspořádáním a svou rolí v něm a marně hledali nové ukotvení. S rozpadem monarchie na nástupnické státy nastala krize německé identity, němectví ve smyslu *Deutschtum*, byla jím ohrožena a svým způsobem zpochybněna duševní jednota širšího německého národa, překračující hranice jednoho státu. Řada někdejších konzervativců, do poslední chvíle císaři loajálních šlechticů, se ocitla v ideovém vakuu – idea habsburského státu se stala s jeho pádem bezpředmětnou,¹⁰² neboť vzhledem ke své povaze mohla být uchopena pouze v rámci nadnárodního státu, který ukončila porážka v první světové válce. Ideu národního státu, navíc státu Čechů a Slováků, v němž Němci zaujíмали pozici pouhé menšiny, považovali již ze své podstaty za zcela nepřijatelnou. Hledali tudíž třetí cestu, která by dostatečně hájila práva Němců a zajišťovala jejich ochranu. Upnuli pozornost a očekávání ke Společnosti národů, ovšem v naprosté většině případů byly stížnosti Němců na československý stát chápány jako přirozený důsledek převratu a výměny nositelů moci. Na půdě Společnosti národů tedy čeští Němci nenalezli účinný nástroj pro prosazování svých zájmů v Československu, stejně marné se ukázaly snahy na politické půdě Československa a ani kooperace velkostatkářských svazů nepřinesla podstatné úspěchy – z velkých očekávání zbylo velké zklamání. Narůstaly pocity nespravedlnosti a křivdy, z nichž pramenilo vytváření společného postoje části v Československu žijících šlechticů, kteří tradičně náleželi k okruhu ústavověrné šlechty – postoje ve své většině naprosto vzdáleného československému státu a nahrazujícího si absenci pocitu národní příslušnosti souzněním s širší německou identitou, identitou Němců žijících v Německu i nástupnických státech. Činnost Konrada Henleina v Sudetech, počínaje od cvičebního spolku *Deutsche Turnverein* a konče vznikem *Sudetendeutsche Partei*, jim poskytla určité východisko svou snahou o jakousi sudetoněmeckou jednotu. SdP tedy přirozeně zaujala řadu německy smýšlejících šlechticů žijících v Československu, avšak hledajících užší vazby k internacionálnímu němectví a a priori odmítajících československý stát, a to tím spíše, že ten přistoupil k legislativním zásahům proti starým pořádkům, počínaje zrušením šlechtických titulů a konče pozemkovou reformou. Podobně jako NSDAP v Německu získala na svou stranu velký počet konzervativní šlechty, která považovala Hitlera za alternativu k nenáviděné výmarské demokracii, nalákala do svých řad i mnohé šlechtice žijící v Československu.¹⁰³ Snaha o znovunabytí svého společen-

► ► ►

102 STRONG, George V.: *Seedtime for fascism*, s. 81. Protože habsburská idea byla panevropská, multinacionální a multikulturní, mohla být plně pochopena pouze v rozměrech supranacionálního státu.

103 STRONG, George V.: *Seedtime for fascism*, s. 134, srv. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 171. TÝŽ, *Ambivalent Capitalists. The Roots of Fascist Ideology among Bohemian Nobles, 1880–1938*. In: *Czechoslovakia in a Nationalist and Fascist Europe 1918–1948*. Oxford University Press, Oxford 2007, s. 33.

ského postavení, reinkarnaci univerzalistické myšlenky založené na katolickém univerzalizismu a averze vůči demokracii a československému národnímu státu, neztotožnění se s režimem a se všemi s tím souvisejícími příčinami vedly Alfonse Clary-Aldringena k tomu, že přilnul k nacionálnímu socialismu, v jehož ideji vytvoření Třetí říše našel to, co ztratil v roce 1918: existenci velkého „němectví“ z hlediska ekonomického i kulturního. Přes negativní roli, kterou Alfons z českého pohledu zaujímal, jej do jisté míry musíme vnímat jako oběť a jako člověka dezorientovaného v době, které nerozuměl a v níž přilnul k velké ideji, která měla nahradit tu, již po roce 1918 nenávratně ztratil.

Závěr

Alfons Clary-Aldringen ztratil po rozpadu habsburské monarchie jistoty, které tvořily základ jeho existence a hranice, jež vymezovaly jeho životní prostor. Jako bývalý příslušník „císařské“ elity stál v opozici vůči demokratickému Československu, přičemž paralelně s negativním postojem vůči demokracii a parlamentarismu se u něj probouzela nostalgie po společenské prestiži, kterou požíval za monarchie. V novém státě bylo degradováno jeho dosud elitní postavení jak z hlediska vládnoucího etnika, tak z pozice příslušníka tzv. Erste Gesellschaft, k čemuž je nutné připočítat negativní zásahy legislativní, namířené jak proti aristokracii jakožto společenské skupině, tak proti jejímu majetku. Dlouhodobým důsledkem těchto ztrát bylo, že se u něj formovala jakási negativní identita projevující se frustrací a antipatií vůči novému státu. Taková identita měla pro Československo destruktivní účinky, neboť vedla sudetské Němce ke snaze o znovunabytí dominantního postavení. A byl to právě Hitler, nacionální socialismus a velkoněmecká ideologie, která jim, jako jeho přirozená součást, slibovala návrat do širšího německého prostoru. Alfonsovým příklonem k nacionálnímu socialismu tak vyvrcholilo jeho usilování o nabytí nové postimperální identity, přičemž principem jeho dosavadní identifikace bylo kromě vědomí sociální integrity, tedy zakotvenosti ve specifickém sociálním prostředí aristokracie, právě vědomí širší německé pospolitosti, obojí značně oslabené vznikem československého státu. Alfons nebyl schopen ani ochoten přijmout svou novou roli v novém státě a stal se „*nedobrovolným občanem Československa*“,¹⁰⁴ jehož vznik považoval za hanebnou křivdu spáchanou poválečnou mírovou konferencí, která upřednostnila v souvislosti se vznikem státu Čechů a Slováků historické právo před přirozeným a neumožnila Němcům, kteří žili na českých a moravských územích, přihlásit se svobodně k národu, jenž považovali za svůj.¹⁰⁵ Alfonsovu dezorientaci způsobenou rozkladem jeho dosavadních hodnoto-

▶ ▶ ▶

104 CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek*, s. 165.

105 SOA *Litoměřice*, pob. Děčín, f. RA Clary-Aldringenů, k. 666, inv. č. 1012, Dopis Alfonse Clary-Aldringena vydavateli *The Times* z 6. října 1938 (vlastní koncept).

vých struktur a vnějších kulis lze pochopit. Považoval se za „Starorakušana“, věrného poddaného habsburské monarchie, která mu byla vlastní a jež náhle přestala existovat, jeho milovaným domovem byly severní Čechy a zámek v Teplicích, ovšem skutečnost, že se jeho domov ocitl v hranicích národního československého státu, kde byl, dosud po všech stránkách prominentní člen monarchie, postaven na roveň běžným občanům a zaujímal pozici menšiny, těžko přijímal. Alfonsovo přilnutí k nacismu lze považovat za důsledek krize identity ve smyslu společenském i národním. Alfons Clary-Aldringen zůstal loajální nacistickému režimu až do trpkého konce, ačkoliv jako někdejší zastávce podunajského prostoru nehrál v dobách nacistické moci žádnou význačnou roli, a jak vyplývá z jeho pamětí, které vznikaly až v sedmdesátých letech, tedy s odstupem více než čtvrtstoletí, nikdy neuznal svůj díl odpovědnosti za roli, kterou sehrál v Hitlerových expanzivních plánech.¹⁰⁶

► ► ►

106 S postupem sovětské armády v květnu 1945 se Alfons a Ludwine Clary-Aldringen, jakožto členové rodiny spolupracující s nacistickým režimem, cítili pochopitelně ohroženi a pokusili se opustit zemi dříve, než se s nimi poválečný režim stačil vypořádat. Snažili se, doprovázeni Alfonsovou mladší sestrou Sophií, snachou Paulou a tchyní a dalšími lidmi většinou z řad bývalých úředníků clary-aldringenovských velkostatků a služebnictva, dostat k americkým jednotkám v západních Čechách, ale už druhý den je dostihly ruské tanky. Pokus o útěk se tedy nezdařil – byli zadrženi a následně nuceně pracovali na žních v západních Čechách. Brzy nato onemocněl i Alfons a strávil několik měsíců upoután v nemocniční vazbě v internačním táboře v Terezíně. GLASSHEIM, Eagle: *Noble Nationalists*, s. 223. Srv. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek*, s. 180. V září i se ženou z Československa nadobro odešli – s pomocí českého sedláka se jim podařilo získat povolení k opuštění ruské zóny a lékařské osvědčení, díky němuž mohli použít železnice a uprchnout do části obsazené Američany. Tamtéž, s. 180. Srv. *SOKA Teplice*, Spisy Okresního soudu v Teplicích-Šanově, Zpráva o likvidaci národní správy velkostatku v Teplicích-Šanově dr. Clary-Aldringena, 30. dubna 1947. Srv. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *A European Past. Memoirs*. St. Martin's Press, Londýn 1978, s. 224. Usadil se v Bronnbachu u Aloise Löwensteina (15. 9. 1871 – 25. 1. 1952, od r. 1920 ředitel centrálního výboru německých katolíků, patřil k rozvětvenému příbuzenstvu Clary-Aldringenů) a jeho ženy, kteří již dříve přijali také jeho snachu Paulu s dětmi a Alfonsovu dceru Elisalex. CLARY-ALDRINGEN, Alfons: *Vůně vzpomínek*, s. 179. Vyhnuli se tak poválečnému odsunu.